

Bunna Ebels-Hoving, *Geschiedenis als metgezel. Confrontaties met een vak, 1950-2010* (Hilversum: Verloren 2011). 263 pp., ISBN 978-90-8704-199-1. €29,00.

Bunna Ebels-Hoving heeft een lange, rijke en gevarieerde carrière achter zich in de geschiedwetenschap. Daarover heeft ze, zegt ze zelf, geen klassieke mémoires willen schrijven. Wel heeft ze in dit boek haar persoonlijke ervaring als uitgangspunt genomen om 'van een afstand' het vak geschiedenis te overzien. Het zijn dus gewoon toch persoonlijke mémoires, maar dan gericht op haar beroepsleven. Het beroep van historicus moet dan opgevat worden in Weberiaanse zin: geschiedbeoefening was voor Bunna Ebels ambacht en broodwinning, maar tevens een culturele en ethische opdracht. Geschiedenis was voor haar inderdaad, zoals het in de titel van haar boek aangeduid wordt, een metgezel. Dat klinkt nogal nabij.

Waar komt dan de ook aangekondigde afstandelijke beschouwing vandaan? Het is de leeftijd, de ouderdom, die volgens haar alles in breder en meer relativerend perspectief plaatst. Dat eerste – breedte – kan kloppen; in het laatste – afstandelijkheid – is ze gelukkig niet geslaagd. Bunna Ebels is in het boek zeer aanwezig en stort zich gedecideerd in allerlei debatten. Dat doet ze wel op rustige toon, maar dat kan haar engagement niet verbloemen. Haar leeftijd beïnvloedt natuurlijk wel haar gezichtspunt. Daar is het interessante, dat zij zich op het snijvlak van twee academische regimes heeft bevonden. Enerzijds levert haar boek een blik op een inmiddels vergane negentiende-eeuwse geleerdenwereld. Anderzijds schetst ze de opkomst van het eigentijdse wetenschapsbedrijf, ook in de alfavakken. Bunna Ebels is in Groningen geschiedenis gaan studeren in 1950. Haar beroepsmatige carrière speelt zich af in de jaren '60, '70 en '80. Wat valt op aan het *Ancien Régime* waarin ze aankwam? Ten eerste de schaalgrootte: alles was klein. Weinig studenten en ook weinig diversiteit in docenten. Ook de structuurloosheid van de opleiding springt in het oog. Er was nauwelijks een studieprogramma, er bestond geen duidelijke volgorde van onderdelen, er waren geen vaste leeslijsten, laat staan zoiets als leerdoelen of eindtermen. Er was weinig begeleiding, je werd geacht het zelf te doen. De tijdshorizon was ook anders dan nu: het mocht allemaal wat langer duren. Sterker historici móésten zelfs lang rijpen. Het was een intiem huiskamerbedrijf. De vergelijking met negentiende-eeuwse situaties, zoals die van de Gentse hoogleraar Paul Fredericq, prachtig geanalyseerd door Jo Tollebeek, dringt zich

op. Ook daar een huis-manufactuur, persoonlijke loyaliteit en rotsvaste hiërarchie. P.J. van Winter voerde op kleinere schaal een vergelijkbaar regime in het Groningen van de jaren '50.

Was die wereld ook klein en geboerneerd in intellectuele en wetenschappelijke zin? Ja en nee. Men was – of werd geacht – belezen te zijn, ook internationaal. Bunna Ebels kreeg of nam de gelegenheid om zich goede gidsen te verschaffen zoals Steven Runciman, inspirator voor haar dissertatie over Byzantium in westerse ogen, en Frances Yates, wier studie naar historisch geheugen later herontdekt is in de *memory boom*. Misschien is Ebels hier niet helemaal representatief: zij lijkt een wel erg gretige, *open minded* alleseter.

Merkwaardig genoeg heeft deze intellectuele ruimte echter weinig gevolgen gehad voor het wetenschappelijke, methodische perspectief. Men deed in Groningen niet aan modieuze onzin. Natuurlijk heeft Bunna Ebels weet van Hayden White, de *linguistic turn* en het narrativisme. Frank Ankersmit zat tenslotte om de hoek. Ze heeft ook grote waardering voor diens ideeën over historische sensatie en sublieme ervaring. Alleen, ze heeft zelf niet zo'n last van dat soort dingen. Ze erkent wel het bestaan van zoiets als 'ontroering', een vorm van verbondenheid, die door bronnenstudie opgewekt kan worden. Die nuchtere, maar niet geboerneerde houding heeft ze ook ten opzichte van historische oordeelsvorming. Ze erkent ruiterslijk, sprekend over het Srebrenica-rapport van het NIOD, dat alleen technische bronnenkritiek ontoereikend is. Een inbedding in ruimere geschiedfilosofische kaders is nodig. Niettemin houdt ze vast aan een vaste, ambachtelijke werkwijze, gesymboliseerd door de indeling van haar boek. De historicus kiest eerst een onderwerp, zoekt vervolgens naar de bijbehorende bronnen, schrijft op basis daarvan een verhaal en kijkt dan pas naar de receptie. In werkelijkheid verloopt dit proces vaak heel anders en veel rommeliger en staat bijvoorbeeld de receptie of het discours aan het begin van veel onderzoek. Dat weet Bunna Ebels ook best. Het is geen vaste volgorde, geeft ze toe, maar, houdt ze toch vol, wel een natuurlijke gang van zaken. Kortom, zo ziet ze het graag gebeuren – en met haar trouwens vele vakgenoten. Dat geldt ook voor de stijl van de historicus. Hayden White kan hoog of laag springen, maar de historicus hanteert volgens Ebels een 'verantwoordende' stijl, geruggensteund door annotatie. Die stijl is gezaghebbend, neemt twijfels op beredeneerde wijze weg, maar staat openheid voor andere opinies niet in de weg. Zo doen historici dat al 2500 jaar.

Hoe nu? Hier wordt geschiedwetenschap tot een eeuwige, tijdloze categorie verklaard. Bunna Ebels ziet een vaste waarde in wat zij aanduidt als de *anima naturaliter historica*. Dat staat voor een bepaald type empathische nieuwsgierigheid, dat van alle tijden zou zijn. Dat concept is in twee opzichten kwetsief. Hebben anderen – economen, sociologen, juristen – geen inlevingsvermogen? Waarin verschilt de historische interesse van andere soorten belangstelling? De tweede vraag die rijst, is of de *anima historica* echt een onveranderlijk gegeven is. Ik geloof niet zo in dat essentialisme. Er valt wel veel te zeggen voor een continuïteit tussen de geschiedbeoefening van vóór 1950 en die vanaf de jaren 1970. En die zou inderdaad liggen in de methodische volgorde van onderzoek en in het gebruik van de verantwoordende stijl. Of het zinvol is dit geschiedwetenschappelijke paradigma eendeloos op te rekken, waag ik te betwijfelen. De *anima historica* kan misschien beter gezien worden als een universele menselijke behoefte tot verwerking van ervaringen. Zelf geeft Bunna Ebels het voorbeeld van met elkaar vergelijkbare reacties op de confrontatie met beelden van de Holocaust. Waren dat wellicht sublieme ervaringen, die door elke culturele en wetenschappelijke conventie heen braken? Dat Bunna Ebels dit soort vragen blijft opwerpen, tilt haar boek ver uit boven het genre van de nostalgische terugblik.

Ed Jonker (Universiteit Utrecht)

Gemma Blok, *Ziek of zwak. Geschiedenis van de verslavingszorg* (Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds, 2011) 242 pp., ISBN 978 90 57123047 € 24,95

In een gemeenschappelijke brandbrief richting politiek en zorgverzekeraars tekenden op 22 december 2011 de Nederlandse verslavingszorginstellingen protest aan tegen de voorgenomen tien procent bezuinigingsoperatie. In de brief kunnen we lezen dat door een verbeterde aanpak en behandelmethoden de afgelopen 10 jaar de gezondheid en het welzijn van cliënten zijn toegenomen. Het valt te hopen voor de verslavingszorg dat de politici en beleidsmakers in Den Haag niet in de verleiding komen Gemma Blok's geschiedenis van de verslavingszorg te lezen. In de eeuw verslavingszorg die Blok zo toegankelijk beschrijft vormt het uitblijven van een succesvolle behandeling een continu gegeven. Hoop op een nieuwe therapie en teleurstelling als resultaten uitbleven wisselden elkaar met de

regelmaat van de klok af. Een andere opvallende historische continuïteit is de pendelbeweging tussen tolerantie en repressie in de verslavingszorg die gekoppeld is aan de politieke barometer.

Volgens Blok ontstond eind negentiende eeuw de Nederlandse verslavingszorg vanuit het idee dat een verslaafde niet zwak was maar ziek. De eerste consultatiebureaus en behandelklinieken voor 'drankzuchtigen' waren privé-initiatieven. De middenklasse ging drankmisbruik zien als onderdeel van het proces van degeneratie waar de snel groeiende onderklasse, en daarmee de natie, aan ten gronde leek te gaan. Een sociale beweging van drankbestrijders ging zich manifesteren en vormde de motor achter het ontstaan van de verslavingszorg. Het initiatief kwam van de Volksbond tegen Drankmisbruik. Die Volksbond opende ook in de grote steden de zogenaamde volkskoffiehuizen, waar arbeiders een kop koffie of chocolademelk konden drinken. Volgens Blok vormde dit onderdeel van een breder burgerlijk beschavingsoffensief rond 1900 met als doel de maatschappelijke verloedering tegen te gaan. In het kielzog ging de hulpverlening aan de slag met het disciplineren en maatschappelijk emanciperen van hun klanten. Rond 1970, tijdens de pioniersfase van de drugshulpverlening zien we een vergelijkbaar proces met opnieuw een hoofdrol voor de verontruste middenklasse en de roep om een betere behandeling van drugsverslaafden.

Het ambitieuze begindoel om alle drinkers te veranderen in geheelonthouders bleek niet haalbaar en werd al snel ingeruild voor een meer pragmatische benadering van schadebeperking. Dit betekende overigens niet dat het ideaal van geheelonthouding zo maar werd losgelaten. In de praktijk mochten hulpverleners dan wel ervaren dat verslaving aan alcohol en drugs in veel gevallen moeilijk te genezen is maar dit was politiek niet altijd verkoopbaar. Blok laat mooi zien dat de aantrekkingskracht van de van de afkickgerichte, repressieve, therapeutische benaderingen – ongeacht de therapeutische resultaten – toe- en afneemt op geleide van het mededogen vanuit de politiek met de verslaafde medemens. Gezien het huidige politieke klimaat mogen de opstellers van de recente brandbrief op weinig clementie uit Den Haag rekenen.

Blok heeft een prettig leesbaar journalistiek boek geschreven dat zijn kracht ontleent aan spannende en prikkelende anekdotes en citaten. Dit vormt meteen ook de achilleshiel van deze historische studie. Op meerdere plaatsen gaat het verhaal met de schrijfster op de loop en blijft de conceptuele onderbouwing in